

ОТ ЛИБЕРАЛИЗМА КЪМ ЕТАТИЗМА – ДВЕТЕ ОБЪРКАНИ КОНЦЕПЦИИ НА ПУБЛИЧНАТА АДМИНИСТРАЦИЯ В ГЪРЦИЯ

Йоанис Яковидис¹, Дирекция за средно образование в областта Иматия, Гърция

Резюме

В статията е представена преобладаващата в Гърция и управлението ѝ ситуация в публичната администрация, ориентирана към либерализма, и връзката ѝ с етатизма, който е спирачка за адаптирането ѝ. „Централизираната система на властта, насърчавана най-вече в правителства, центрирани около фигурата на министър-председателя, ограничава ролята на външните участници в правенето на политика. Тя е процес, основан на „ръководството“ на министрите, с подкрепата на близки техни съветници.“ (Маистрос, 2009) Зависимостта на администрацията от партиите е висока. Както казва Федърстоун (2009), „политическата система е административно единна и силно централизирана. Правителството в Атина разпределя ресурсите, определя правилата и решава проектите, а регионалните власти са почти напълно зависими от изгледите за изход от следващите парламентарни избори“.

Ключови думи: публична администрация, либерализъм, етатизъм, реформи, „гръцки парадокс“

FROM LIBERALISM TO STATISM, TWO CONFUSED CONCEPTS IN PUBLIC ADMINISTRATION IN GREECE

Ioannis G. Iakovidis², Directorate of Secondary Education of Imathia, Veria (Greece)

Abstract

In this text, we will present the situation that prevailed in Greece and the management that existed in matters of public administration, oriented to its liberal side and the relationship with statism that was a brake on the adaptation of the administration. «The centralized system of power, promoted mostly in governments centered around the figure of the prime minister, limits the role of external actors in policy-making. It is a process based on the "leadership" of ministers, with the support of their close advisers" (Maistros, 2009). The dependence of the

¹ Йоанис Яковидис е доктор по политически науки (публична администрация). Защитил е дисертация в катедра „Публична администрация“ на Философския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 2019 г. Работи в Дирекция за средно образование в областта Иматия, град Верия към Министерството на образованието на Република Гърция. Има дългогодишен управленски опит и траен интерес по проблемите на публичната администрация.

² Ioannis G. Iakovidis - Directorate of Secondary Education of Imathia, Veria (Greece) of the Ministry of Education. Ioannis Iakovidis holds a PhD in Political Science (Public Administration) from the Department of Public Administration at the Faculty of Philosophy at Sofia University “St. Kliment Ohridski”, and MSc in Public administration and European Public Administration of the same institution.

administration on the parties is high. As Featherstone (2009) says, «the political system is administratively unified and highly centralized. The government in Athens allocates the resources, defines the rules and decides the projects, and the regional authorities are almost completely dependent on the prospects of the outcome of the next parliamentary elections».

Key words: public administration, liberalism to statism, reforms, Greece.

В миналото Гърция била ли е наистина либерална страна по отношение на системата на управление, или е била страна, в която етатизмът е засенчил всичко в приложната политика и публичната администрация? Днешна Гърция либерална страна ли е по отношение на системата на управление, или е страна, в която етатизмът продължава да преобладава над всички други прилагани политики и в публичната администрация?

Днес в Гърция вероятно все още е вярно, че тези две понятия – *либерализъм* и *етатизъм*, са били объркани и не са разделени, както трябва да бъде и както беше в миналото. Полагат се усилия, но както изглежда, етатизмът се е установил много трайно. В продължение на много години Гърция се характеризираше с административна система, наподобяваща повече централизирания, съветския модел по отношение на администрацията и множество приложени икономически модели, т.е. ориентирани повече към етатизма и по-малко към западния либерален модел, което се проявява както в икономическия и социалния живот на държавата, така и по отношение на административната ѝ функция.

Като примери за такива прояви можем да споменем т.нар. „затворени професии“, монополите, системите за набиране и назначаване на персонал, профсъюзни въпроси, действия на групи по интереси и др.

ОБЩЕСТВО И РЕФОРМА

В съвременната ситуация ежедневно се наблюдава както ефективна и действителна нужда от рационално мислене, разграничаващо фактите и ситуациите и поставящо ги в истинското им измерение, откъснати от емоционални и егоистични мисли, така и необходимост от избягване на стагнация и продължителна инерция на системата, създаващи „удобства“ на някои социални, корпоративни или други видове групи, буквално „нападнали“ публичния сектор в Гърция. В продължение на години учените не само са констатирани съществуването на тази ситуация, но са посочвали и необходимостта от промени и реформи в социалната държава, които да доведат до по-справедливо и отворено общество.³ Тази хипотеза се подкрепя от анализа на институциите за социална защита в Гърция и връзката им с институции като семейството или с понятия като пазара на труда.⁴

Гръцкото общество със сигурност вижда, но не може да промени към по-добро положението предвид „багажа“ от миналото и формираната социална организация, която съдържа в себе си, волю-неволю, всички по-горе посочени обществени групи.

³ άρθρο του Μανσάγγανη Μάνου, [Article by Matsangani Manos] Department of Economics, University of Crete, Working papers; <https://economics.soc.uoc.gr/el/market/866/metarythmisi-toy-koinwnikoy-kratoys-kai-eksyghronismos-tis-koinwnias>

⁴ Пак там.

Като част от обществото те се опитват да се скрият зад него, ползвайки го като щит или защитна стена, за да продължат да действат безпрепятствено. В Гърция, според Мачаганис (2001)⁵, в продължение на години тече спор за преформулиране на т.нар. общественя договор, но и до ден днешен обществените нагласи и реакции са разнопосочни, тъй като е налице зависимост между участниците в обществените процеси и между техните интереси – лични или колективни, което повдига въпроса за организацията на обществото.⁶

Усилията за промяна и адаптация изглежда не действат, не защото обществото се противопоставя на идеята за промяна и осъществяване на реформа, а защото вярва, че инициативите за промяна не биха могли да променят нещо или че противоположните сили са толкова добре организирани, че няма да позволят никаква съществена промяна. Обществото вярва, че политическата система обхваща действията на тези групи, ако не чрез собственото си участие в тях, то поне чрез участието на политици, които са част от нея, и на членове на държавната администрация.

Теорията на публичния избор (public choice theory), създадена с участието на мислители като Джеймс Бюканън (Нобелов лауреат по икономика за 1986 г.), Гордън Тълък и др., представлява една идея относно силата на реформата, както и приемането на резултатите ѝ от обществото. Тази теория засяга не „провалите на пазара“ (market failure), а „провалите на политиката и правителствата“ (policy and/or government failures), като анализира и насърчава изследването на тези явления. Тя ще бъде подробно изложена в процеса на проучването като важен елемент на тезата за нуждата от реформа на една система с цел консолидиране, рационализиране и ефективно преодоляване на периоди на кризи на финансово и административно ниво.⁷

Според много изследователи социалната среда в Гърция буквално ерозира, под влиянието на различни групи по интереси в рамките на една процъфтяваща държава, което пречи на функционирането на пазара, като по този начин се възпрепятства и каквото и да е правилно функциониране без одобрение и постоянен надзор от страна на държавните органи. Тези групи, действащи в страната на всички нива на общественя живот в продължение на много години, са създали една взаимносвързана и взаимнонезависима консултативна система за работа, извън която почти нищо не може да функционира ефикасно, реално и рационално.

Прехвърлянето на блага между групи, действащи в системата и очакващи печалби от незаконната си дейност срещу други групи, набъбна през годините и от известно време насам започна да се смята за нещо нормално и логично, а не за подозрително и

⁵ Заслужил икономист и професор по икономика към Атинския университет, завършва магистърската си степен в университета в Йорк (1988 г.), както и докторска степен в университета в Бристол (1992 г.). Работил е като научен сътрудник в LSE (1990 – 1993 г.), в университета в Крит (1996 – 1999 г.) и университета в Тесалия (1999 – 2001 г.).

⁶ Пак там.

⁷ Виж: Gordon Tullock, Arthur Seldon, and Gordon L. Brady, *Government Failure, A Primer in Public Choice*, Washington, Cato Institute, 2002, или по повод отношението към т.нар. провали на пазара: Art Carden, Steve Horwitz, *Is Market Failure a Sufficient Condition for Government Intervention?*, Library of Economics and Liberty,

<http://www.econlib.org/library/Columns/y2013/CardenHorwitzmarkets.html>, James Buchanan – Gordon Tullock, 1962, «ο Λογισμός της Συναίεσης», εκδόσεις Παπαζήση, 1999, Чарлс Улф, младши. Пазар или държавна намеса. София, ИПИ, 1995, гл. 2, <http://www.easibulgaria.org/presentation-book.php>

незаконно. Всичко това обаче подкопава нормалното развитие и ефективното функциониране на държавните структури. Много учени, сред които и икономистът Казакос⁸, са на мнение, че основният проблем на ситуацията в Гърция са дефицитите, закъснелите реформи и низходящата спирала на конкурентоспособността. Обяснението е, че правителствата в периода 1995 – 2008 г., вместо да направят структурни промени и реформи, не само защитават интересите и привилегиите на различните групи, но и ги разширяват.⁹

В този контекст се усложнява допълнително и неясната и сложна правна система, която създава повече неравенства и насърчава нередностите, вместо да въздава справедливост и да защитава върховенството на закона.

Още усложнения идват и от дефицита на експертен опит и научна подготовка, и от преобладаващата „умереност“ (защита на статуквото и лоялност към йерархията на държавата), и от насърчаването на „връзкаството“, възпрепятстващо назначаването на отговорни постове на способни да ги заемат хора, и от интерпретирането на понятия като „клирънс“, „меритокрация“, „постижения“, „достойнство“, „справедливост“ по начини, които нямат нищо общо с тях – нито като концепции, нито като реални проявления. По този начин обстановката, изискваща наличието на функции, които засягат понятията „клирънс“, „меритокрация“, „постижения“, „справедливост“, се утежнява. Това положение на нещата, или дори традиция, тласка участниците в обществените процеси към разграждането на истинското значение на тези понятия и поддържа убеждението, че „в крайна сметка нищо не може и може би нищо не трябва да се промени“.

Процъфтяващата бюрокрация, неправилното функциониране на държавата и механизмите ѝ водят не само до дискредитиране на върховенството на закона, но натоварват и с допълнителни разходи публичния сектор, който, плащайки и губейки ресурси, там, където изкуствено се създава необходимост от това, се представя ужасяващо слабо, тъй като му се отнема способността да се осигуряват средства за реалните нужди на обществото и функционирането на администрацията.

Стана очевидно, че административната дисфункция, която се среща предимно в публичния сектор, доведе до значителни отрицателни въздействия върху икономиката на страната и допринесе в много голяма степен за икономическата криза, проявила се най-остро през 2008 г. Тази криза, въпреки че водеше началото си от други икономики и бе глобално явление, се засили от действието на вътрешни фактори, както ще бъде показано и обяснено в по-нататък в изложението. Вътрешните фактори, които доведоха Гърция до икономическата криза през 2008 г., се коренят най-вече в неправилно организираната административна функция на държавата по отношение на икономиката.

⁸ Казакос Панос. Професор по международна икономика и европейски отношения на Националния университет в Атина. Роден през 1941 г. Бил е наред с други експерти от Министерството на външните работи, научни в D/директор на гръцкия Център за европейски изследвания и президент на Програмата за европейски и международни изследвания, <http://www.idkaramanlis.gr/syggrafeas/kazakos-panos> & <https://panoskazakos.com/cv/>

⁹ Καζάκος, Π., Από τον ατελή εκσυγχρονισμό στην κρίση. Μεταρρυθμίσεις, χρέη και αδράνειες στην Ελλάδα (1993-2010). Επιστήμη και Κοινωνία: Ελιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας 27, σελ. 292, Εκδόσεις Πατάκη, 2010 [Kazakos, P. (2010) From incomplete modernization to crisis. Reforms, debts and inaction in Greece (1993 - 2010). Science and Society: Review of Political and Ethical Theory 27, pp. 292, Pataki Publications]

Лошото функциониране на държавата може да бъде подобро чрез възстановяване и нормализиране на системата, което очевидно налага провеждане на административна реформа като единствен начин за реално консолидиране. При кризисни ситуации са необходими реформи на институционалната среда, така че въвеждането на либерална реформа се очертава като единствена надежда за преодоляване на инерцията и неподвижността на финансовите и административните системи.

Промяната – и като цяло реформата, би трябвало да е положителен и прогресивен процес, а всички участващи в него, включително и членовете на обществото, трябва да си поставят за цел постигането на обрат в състоянието, водещ до установяването на ново обществено състояние, което се характеризира с подобрена функционалност на публичната администрация, по-висока ефективност на държавната администрация и по-висока производителност в икономиката. В Гърция „въвеждането на едно крещящо социално несправедливо и икономически неефективно, консервативно статукво изглежда има здрава основа в нашата страна“¹⁰. Цената на т.нар. „търсене на привилегии“ [«Προσοδοθηρία» – rent seeking, „гратисчийство“ – казано на разговорен език¹¹], на доход, придобит не благодарение на таланта и производителността на собствените усилия, независимо че липсват проучвания за размера ѝ, в Гърция изглежда е доста висока¹².

Тук реформата често приключва или по време на обявяването ѝ, или по време на внедряването ѝ. Изведнъж нещо се случва и процесът спира, щом започнат да се правят дадени промени. Резултатът е, че реформата не води доникъде или настъпват промени в характера и съдържанието ѝ. Трябва да се отбележи и това, че обикновено се извършват и определени стъпки към реформи и действия, за да се създаде впечатление, че поне се прави опит, който просто не е ефективен, а отговорност за провала обикновено носят предишните или следващите управляващи, винаги някой друг.

През 1986 г. със закон 1599/1986 (чл. чл. 9, 10 и 11) е направен опит за масово премахване на ненужни обществени услуги с декрети. Опитът се е проваля, тъй като няма сериозен механизъм за мониторинг на промените, в резултат на което не са изпълнени правилните действия. Закон 1892/1990¹³, с който е направен опит да се намали броят на заверките на компетентните органи при административните услуги, остава на практика неприложим, тъй като институциите са осъществили „масово прилагане“ на изключенията, предвидени от закона. Всъщност, намирайки различни

¹⁰Πελαγίδης, Θ., Μητσόπουλος, Μ., Ανάλυση της Ελληνικής οικονομίας- η Προσοδοθηρία και οι Μεταρρυθμίσεις, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2006 [Pelagidis, Th., Mitsopoulos, M. (2006) Analysis of the Greek Economy - the Forecasting and the Reforms, Papazisis Publications, Athens]

¹¹The idea of rent-seeking was developed by Gordon Tullock in 1967. The expression rent-seeking was coined in 1974 by Anne Krueger. The word "rent" does not as a rule refer here to payment on a lease but stems instead from Adam Smith's division of incomes into profit, wage, and rent. The origin of the term refers to gaining control of land or other natural resources», <https://en.wikipedia.org/wiki/Rent-seeking>. Anne Osborn Krueger, As an economist, known in macroeconomics and trade, famously coining the term rent-seeking in a 1974 article. Also: Krueger, Anne (1974). "The Political Economy of the Rent-Seeking Society". *American Economic Review*. 64 (3): 291–303. *JSTOR 1808883*.

¹²Πελαγίδης, Θ., Μητσόπουλος, Μ., Ανάλυση της Ελληνικής οικονομίας- η Προσοδοθηρία και οι Μεταρρυθμίσεις, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2006 [Pelagidis, Th., Mitsopoulos, M. (2006) Analysis of the Greek Economy - the Forecasting and the Reforms, Papazisis Publications, Athens]

¹³Законът 1892/1990 е за „отношенията между гражданите и държавата“.

аргументи и оправдания, фактически те искаха да бъдат освободени от процедурите, предвидени в законите, защото просто не им харесваха.

Разпоредбите, които регламентират специфични срокове за отговор на въпроси, сигнали или жалби на гражданите, просто не се прилагат. Обикновено се приемат закони за регулиране на едни и същи неща, които вече са били регулирани от други закони, но също не се прилагат. Процесът на повторение и приемане на закони с едно и също съдържание или закони, чието прилагане по същество представлява нарушаване на други закони, в крайна сметка води до разточителство, ненужно насочване на човешки ресурси и утежняване на оперативния разход на обществените услуги, което поражда по-нататъшни проблеми за вече обременената икономика на Гърция и пречки за развитието на страната.

Както бе споменато по-горе, кризата започва по времето преди включването на Гърция в Икономическия и паричен съюз (ИПС) (economic and monetary union, EMU, като предшественик на еврозоната), или, по-точно казано, в онзи момент, когато присъствието на натрупаните финансови и управленски проблеми на страната вече се усеща доста силно. Проблемите със съществуването на огромен брой „затворени професии“, неприлагането на закони, лобирането, корупцията, съществуването на сива икономика, съществуването на много закони, връзкаството, незаконните пенсии, незаконните назначения, предизборните обещания, неправилната политика за обезщетения и т.н., появили се още преди периода на включването в ИПС и утежняващи положението, са нараснали значително, така че се стига до една точка, след която вече нищо не може да се контролира. Още след изборите през 2000 г. структурните промени са били необходими и се е налагало да бъде направена реформа, което би предпазило държавата от настъпващата криза – ако не напълно, то поне въздействията биха били по-леки и по-приемливи за обществото.

Конкурентната среда на ИПС се оказва по-голямо предизвикателство от очакваното и става очевидно, че е необходимо незабавно да се вземат решения и да се пристъпи към действия. Само че срещу ангажиментите на държавата да провежда реформа застават различни обществени групи, както и политически партии и синдикати, които са напълно негативно настроени и се противопоставят на всяка идея за промяна или реформа. Правителството на К. Симитис¹⁴ от 2000 г. не осъществява почти никаква реформи, а управлението на Караманлис от 2004 г. се оказва недостатъчно силно да осъществи предизборните изявления за реформите за възстановяване на държавата.

Правителството на Караманлис не се осмелява да направи съществени промени и реформи в политическата и публичната администрация. Още през 2007 г. се появява невъзможността за стартиране на реформаторски програми, което води до „потъване“ на всяко прогресивно намерение за напредък и оставане в предишното положение. Правителството губи доверието на гражданите и въпреки че предупреждения за това какво следва не липсват, още в началото на 2009 г., независимо че се налага колективно

¹⁴Константинос Г. Симитис (Пиреас, 23 юни 1936 г.) е гръцки университетски преподавател и политик, няколко пъти министър и министър-председател на Гърция от 1996 г. до 2004 г.

усилие от страна на политическото съсловие, то не обръща внимание на тази необходимост, изолира се и губи парламентарните избори.

Правителството на Г. Папандреу¹⁵, което поема управлението на страната в края на 2009 г., също не е в състояние да тълкува знаците на времето, положението става неконтролируемо и икономиката „дерайлира“. В началото на мандата е загубено ценно време, което създава несигурност и причинява икономически хаос, а реакцията на пазарите директно заплашва страната с фалит. Движението към фалит е главоломно, през 2011 г. правителството на Папандреу се проваля и предава управлението на държавата на технократа Лукас Пападимос, който възглавява така нареченото тогава „преходно“ правителство, съставено по споразумение между трите водещи парламентарни партии.

До 2011 г. реформи или липсват, или са пренебрежимо скромни. Обикновено се говори за тях, но по същество нищо не се предприема. Закони има, но без резултат. Направени са планове и графици, но не се изпълняват. Усилията за освобождаване на така наречените „затворени професии“ например са безплодни, тъй като според някои клаузи в приетите закони, за да се пристъпи към прилагането им, трябва да минат двадесет години или трябва да се приемат нови закони, които да осигурят съответни промени. Накратко казано, нищо не се случва и влошаването на ситуацията изглежда необратимо.

Промяната в управлението става през 2012 г. с обещания за радикални промени и реформи. И наистина са направени някои промени, провеждат се и някои реформи, но или набързо планирани, или проведени в грешна посока. Предприемат се и инициативи с правилната ориентация и донякъде успешни, чрез програмиране, продължително и ефективно прилагане, с тестване на целите и постигнатите резултати. Така страната се връща към началото, т.е. реформите са слаби или незначителни и не могат да обърнат посоката на развитието ѝ. Провалът е известен и това е видно от доказателствата, които сочат, че по това време дългът продължава да се покачва, а дефицитите застрашават страната дори и днес.

На 25 януари 2015 г. в Гърция са проведени национални избори за нов парламент. Управлението на се поема от партия, свързана с леви традиции, с леви политически възгледи и няколко по-малки течения, характеризиращи се с крайно ляво мислене. Провежданата политика се променя, като са направени значими промени на почти всички нива в рамките на политическата и съществуващата икономическа програма и следователно в икономическата политика.

Смяната на правителствата е важен елемент в това изследване за проследяване на всички промени в обществото. Поемането на властта от ляво правителство би могло да промени много неща в провежданата политика. Възможно е ефектът от тази смяна върху реформата на администрацията да е положителен, но поради политически натиск може и да не се промени нищо и правителството да продължи да прави същите грешки, да провежда същата политика, подчинена на клиентелистски интереси, които са просто с малко по-значима лява насоченост. Това означава запазване на клиентелистките

¹⁵ Йоргос А. Папандреу е гръцки политик. В продължение на много години е бил заместник-председател на ПАСОК, както и министър-председател на Гърция след победата на ПАСОК на изборите през октомври 2009 г.

отношения и на зависимостта от отделните групи по интереси независимо от тяхната насоченост към определен политически спектър.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение ще трябва да се отбележи, че до този момент прилаганата политика в Гърция се характеризира с много дефекти, като например действията на групи по интереси, неприлагането на законите, корупцията и т.н. Тези фактори оказват отрицателно въздействие както върху икономиката на страната, така и върху функционирането на публичната администрация. Но икономическата (почти) дисфункция на администрацията и политическите водачи довежда страната до състояние на фалит, след което е тя принудена да взема нови и да връща стари заеми, да има бюджетни дефицити и да увеличи външния си държавен дълг, не само поради фактори като влияние на групи по интереси, корупция, свръхрегулация или погрешна структура на публичната администрация, а до голяма степен и поради неправилно приложен модел на политическа и социална държава. При този модел държавата (т.е. данъкоплатците) дава почти всичко безплатно, по-точно с „отложено плащане“ за бъдещите поколения данъкоплатци и без да мисли, прилага социални политики, които на се опират на съответните проучвания за възможностите за тяхното изпълнение и в крайна сметка прави непропорционални политически и държавни назначения в икономиката и обществените структури, дава повече и по-високи заплати и пенсии, отколкото системата може да поеме, намалява възрастта за пенсиониране с особени предимства за някои категории работници.

Фактически, без да има публичен финансов ресурс политическата система използва правото си да променя закони, за да „осигури“ високи плащания от пенсионните фондове, обещавайки социално несправедливи (към други категории работници, които не са бенефициенти на дадена политика) придобивки, избягва уволнения, дори и ако са установени сериозни дисциплинарни нарушения, и прави други подобни нарушения на финансовата дисциплина.

Някои, ако не всички, от тях обществото – след достигане на състояние на фалит през 2010 – 2011 г., трябваше да отстрани, да „изглади“ и да обнови, за да настъпи баланс и възстановяване в икономиката на страната, вземайки пред вид и данни както от европейската, така и от световната политическа карта.

Според гореизложеното ясно се вижда ориентацията на Гърция към административния и икономически модел на етатизма, въпреки че формално либералната система трябва да е доминираща, а това е резултат и от объркването на концепцията за либерализъм с тази за етатизъм. В резултат на това политическите ангажименти и клиентелистките отношения между политическите партии и избирателите насърчават един странен модел на управление, наподобяващ повече на етатизъм, който, за щастие, през последните години с големи усилия, но с бавни темпове, започна бавно да се променя. Бъдещето ще покаже дали Гърция ще се освободи от оковите на миналото или не.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Άρθρο του Ματσαγγάνη Μάνου [Article by Matsangani Manos] (2001) Department of Economics, University of Crete, Working papers; <https://economics.soc.uoc.gr/el/market/866/metarrythmisi-toy-koinwnikoy-kratoys-kai-eksygchronismos-tis-koinwnias>

Tullock, G., Arthur Seldon, and Gordon L. Brady (2002) *Government Failure, A Primer in Public Choice*, Washington, Cato Institute.

Carden, A., Steve Horwitz (2013) *Is Market Failure a Sufficient Condition for Government Intervention?*, Library of Economics and Liberty; <http://www.econlib.org/library/Columns/y2013/CardenHorwitzmarkets.html>

Buchanan, J., Gordon Tullock (1999) *ο Λογισμός της Συναίνεσης, εκδόσεις Παπαζήση* [The Logic of Consensus, Papazisis Publications]

Улф-младши, Чарлс (1995) *Пазар или държавна намеса. София, ИПИ, 1995* [Ulf-mladshi, Charls (1995) *Pazar ili darzhavna namesa. Sofia, IPI, 1995*]

Καζάκος, Π. (2010) *Από τον ατελή εκσυγχρονισμό στην κρίση. Μεταρρυθμίσεις, χρέη και αδράνειες στην Ελλάδα (1993 – 2010). Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας 27, σελ. 292, Εκδόσεις Πατάκη* [Kazakos, P. (2010) *From incomplete modernization to crisis. Reforms, debts and inaction in Greece (1993 - 2010). Science and Society: Review of Political and Ethical Theory 27, pp. 292, Pataki Publications.*]

Πελαγίδης, Θ., Μητσόπουλος, Μ. (2006) *Ανάλυση της Ελληνικής οικονομίας- η Προσοδοθηρία και οι Μεταρρυθμίσεις, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα* [Pelagidis, Th., Mitsopoulos, M. (2006) *Analysis of the Greek Economy - the Forecasting and the Reforms, Papazisis Publications, Athens*]

Krueger, Anne (1974) The Political Economy of the Rent-Seeking Society. American Economic Review. 64 (3): 291–303.